

Sota dialogisena häiriötilana

Teemu Jokela 2011

1. Sota yleisinhimillisenä ongelmana

Ihmiseksi tulemisen tie on ollut miljoonien vuosien mittainen. Askel askeleelta apinasta on kehittynyt jotain muuta, itseltään tietoinen ja äärimmäisen mukautumiskykyinen olento, joka tuottaa itse oman toimintansa periaatteen sen sijaan että ne olisi annettu hänelle vaistojensa muodossa. Tässä kaikessa on jotain aivan erinomaista ja ainutlaatuista, kuten jo ihmisen eräiden pyrkimysten suuruus osoittaa.

Mutta ihmiseksi tuleminen on osaltaan merkinnyt paitsi myönteisten, myös kielteisten ominaisuuksien kehittymistä – monesti vieläpä niin että yhden hyödyllisen ominaisuuden kehittyminen on johtanut samaan aikaan ilmeisen haitan kehittymiseen. Esimerkiksi pystyasentoon nouseminen on mahdollistanut käsien uudenlaisen käytön, mutta samalla myös johtanut selkävikojen lisääntymiseen ja synnytysten vaikeutumiseen. Tietoisuuden kehittyminen on johtanut paitsi ennenkuulumattoman älyn kehitykseen, myös ajanut ihmiset eläimille pääosin vieraisiin ristiriitoihin. Tämän kaltaisissa tapauksissa ei voida erottaa toisaalta hyvää, toisaalta huonoa ominaisuutta, vaan toteutunut paha on vain toteutuneen hyvän väistämätön kääntöpuoli.

Eräänä ihmiseksi tulemisen kääntöpuolista on mainittava *sodankäynti*. Jos jo eläinkunnan piirissä voidaan tavata jossain määrin arveluttavalta tuntuvaa julmuutta, esimerkiksi hyeenanpentueen vahvimpien jäsenten surmatessa heikomman tai kärppien teurastaessa lintuja usein aivan huvikseen, ovat vasta ihmiset kyenneet muodostamaan laajoja, hierarkkisesti rakentuneita armeijoita, ja käyneet niillä toisiaan vastaan. Seuraukset tästä ovat olleet äärimmäisen tuhoisia. Jo antiikin ajan laajat armeijat

paitsi taistelemaan viimeiseen mieheen, myös tuhoamaan kokonaisia kaupunkeja sekä ryöstämään, raiskaamaan ja tappamaan niiden siviiliasukkaat. Nykyaikainen aseteknologia on oikeastaan vain helpottanut tätä kaikkea, napalmin tai kemiallisten aseiden kylvämisen käydessä aivan yhtä helposti kuin tuholaisten hävityksen viljapelloista.

Etiikkaa pidetään usein vaativana ja monimutkaisena aihepiirinä, väitetäänpä jopa eettisten väittämien olevan pelkkää subjektiivista harhaa. Nähdäkseni tämä on kuitenkin täysin väärä käsitys. Ihminen on osaltaan kokeva ja tunteva olento, kyeten tuntemaan sekä korkeinta nautintoa että suurinta tuskaa. Nämä kokemuksen muodot muodostavat sellaisenaan etiikan perustan, ei niin että niiden pitäisi osoittaa pitävän paikkansa, vaan niin, että ne ovat sellaisenaan tosia ja todellisia. Tästä näkökulmasta nautinto ja mielihyvä näyttäytyy hyvänä, tuska pahana ja vääränä, olkoonkin että toisinaan hyvän saavuttamiseksi on koettava myös jotain pahaa.¹ Tässä mielessä sota voidaan määritellä lähtökohtaisesti pahaksi asiaksi, se kun aiheuttaa täysin käsittämättömän määrän kipua, kärsimystä ja tuskaa niin eksistenssin ruumiillisella kuin henkiselläkin tasolla. Voi olla että kaikki sodat eivät ole väriä, sikäli kun niillä saadaan aikaan enemmän hyvää kuin pahaa, mutta suurin osa ihmiskunnan käymistä sodista ei tätä vaatimusta täytä.

Mutta sota merkitsee tuhoa ja kärsimystä paitsi häviäjille, osaltaan myös voittajille. Ne tuhannet ja taas tuhannet sotilaat, jotka ovat onnistuneet voittamaan sodan sankarimaisesti, palaavat usein takaisin itsemurhaa hautovina ja ympäristöstään eristyvinä, lääkkeiden avulla nukkuvina ihmisraunioina. Esimerkiksi Vietnamin sodassa käytetty järjestelmä, jossa jokainen tiesi paluunsa päivämäärän, auttoi monia luhistumispiteessä olevia jatkamaan päivästä toiseen. Mutta ongelmat kärjistyivät lopullisesti juuri paluun jälkeen, traumaattisten kokemusten seurattessa yksilön mukana, samalla kun ne vieraannuttivat hänet entisistä tuttavistaan.² Tämän kaltaisia asioita ei usein oteta huomioon ar-

1 Tämä erittäin ankarasti tiivistäen. Aiheesta enemmän T. Jokela: "Etiikan antropologinen perusta" teoksessa *Etiikan luonnostelmia*. Books on Demand, Helsinki 2011.

2 Ks. esim. J. Goodwin: "The Etiology of Combat-Related Post-Traumatic Stress Disorders" (In T. Williams (ed): *Post-Traumatic Stress*

vioitaessa sen tai tuon sodan menestyksellisyyttä, vaikka ne saattavat tuhota paitsi yksilön, myös hänen läheistensä elämän, johtaa yleensäkin sosiaalisen perimän pysyvämpään vaurioitumiseen.

Voidaan kysyä, kuinka järkiolennoksi kutsuttu ihminen on sortunut tämän kaltaiseen, eettisesti selvästikin väärään toimintaan. Pekka Kuusi on esittänyt sodankäynnin olleen aikanaan evoluution kannalta myönteinen, eloonjäämistä edesauttava, kaikille eläimille tyypillinen suojautumistoiminnan muoto. Toisaalta kulttuurievoluution myötä se on menettänyt hyötynsä, nousen yhdeksi suurimmista ihmiskunnan eloonjäämistä uhkaavista vaaroista.³ Toisaalta Kuusen käsitystä tuhoisasta sodankäynnistä yksin informaatiotoiminnan virheenä voidaan pitää vähintäänkin yksipuolisena, ihmisillä kun on tapana valikoida vastaanottamansa informaation esimerkiksi elämäntilanteensa tai tunnetilojensa perusteella. Vaikkapa taisteluun osallistuneiden sotilaiden traumareaktioita koskeva tietous ei ole mennyt perille, koska se on ristiriidassa usein myös isänmaallisiksikin kutsuttujen tunne-reaktioiden kanssa.

Tässä omituisessa tilanteessa meidän lienee paikallaan kysyä, mikä tai mitä tämä omituinen sota oikeastaan on. Viittaaminen ilmiöön aseellisena, kansakuntien tai muiden suurten ihmisjoukkojen suorittamana väärytenä ei vielä raapaise muuta kuin asian pintaa.

Disorder of the Vietnam Veteran. The Disabled American Veterans, Cincinnati, Ohio 1980). Edellisten lisäksi Vietnamin traumaattisuutta korostivat myös vihollisen jatkuva piileskely ja koko sodan kaoottisuus sekä uusien tulokkaiden sekoittaminen kokeneempien kanssa, joka häiritsi ryhmähengen syntymistä ja lisäsi tunnelman kaoottisuutta. Kotiinpalaaajan ongelmaa sivuaa yleisellä tasolla myös A. Schutz: "The Homecomer". In *Collected Papers II*. Martinus Nijhoff, Hague 1964.

3 P. Kuusi: *Tämä ihmisen maailma* (WSOY, Porvoo 1982). Mielestäni Kuusen työ, joka aikoinaan herätti huomiota ja myi hyvin, on valitettavalla tavalla unohdettu. Se on ehkä monin tavoin puutteellinen, mutta tarjoaa runsaasti virikkeitä ihmiskuvan muodostajalle.

2. Sota dialogisena häiriötilana

Sodan perusluonnetta voidaan lähestyä epäilemättä useammastakin eri näkökulmasta. On olemassa marxilaisia tulkintamalleja, jotka korostavat sodankäynnin heijastelevan yhteiskunnallisia epäkohtia, psykoanalyyttisten ja psykohistoriallisten selitysten etsiessä selitystä lapsuudesta ja kasvatuksesta. Tässä yhteydessä tulen kuitenkin ottamaan tarkastelun perustaksi yhteisölliseksi tai sosiaalipatologiaksi kutsutun viitekehyksen.⁴ Tarkemmin sanoen tulen tarkastelemaan sodankäyntiä dialogisena häiriötilana, joka jäsentyy osaltaan lukuisien piilevämpien, usein jopa täysin tunnistamattomaksi jääneiden häiriötilojen viimeiseksi kärjistymäksi.

Todellisuus ja dialogi

Todellisuus on suuri ja monimuotoinen sana. Tässä yhteydessä se voidaan määritellä alkeellisimmalla mahdollisella tavalla tosiasioiden summaksi. Mutta tämä ei vielä kerro mitään mainitsemisen arvoista – itse todellisuuden pohjimmaisesta laadusta. Seuraavassa tarkoitukseni on esittää todellisuuden olevan pohjimmiltaan *sosiaalinen* muodostelma.⁵ Samalla kun sen sisällöt pohjautuvat objektiivisesti olemassaolevaan maailmaan si-

4 Sosiaalipatologia sanan suppeimmassa merkityksessä merkitsee ajattelusuuntaa, jonka erityisesti Martti Siirala kehitti osaltaan juuri antropologisen lääketieteen perinteen ympärille. Keskeisen ajatuksen mukaan sairaus on pohjimmiltaan yhteisöllinen ilmiö, tavalla tai toisella sairastuneen yksilön sairastaessaan oikeastaan yhteisönsä sijaisena. Ks. esim. A. & M. Siirala: *Elämän ykseys* (Juva, Porvoo 1960), M. Siirala: ”Pahuudesta” (*Ajatus 41*. Suomen filosofinen seura, Helsinki 1984). Itse olen kehittänyt aiheeseen liittyviä teemoja työssä T. Jokela: ”Haitallinen järjestys” (Teoksessa: *Etiikan luonnostelmia*. Books on Demand, Helsinki 2011).

5 Vaikutteita todellisuuskäsitykseeni olen omaksunut mm. töistä A. Schutz: *Collected Papers Vols. I-III* (Martinus Nijhoff, Hague 1962), E. Husserl: *Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology* (Trans. K. Ameriks. Northwestern University Press, Evanston, Ill. 1970). M. Siirala: ”Todellisuudesta” (*Ajatus XXVI*. Suomen Filosofinen yhdistys, Helsinki 1964),

nänsä, ne toisaalta jäljentyvät yhteisölliselle kentälle, tullen täällä jaetuiksi ja uudelleentulkituiksi yhä uudelleen ja uudelleen. Kun nämä näkemykset sitten uskotaan tosiksi, niiden mukaan myös toimitaan, mikä siis tavallaan johtaa niiden toteutumiseen.

Voimme ajatella yksinkertaisena esimerkkinä vaikkapa vaihtotalouden olemassaoloa. Että ihmiset vaihtavat tavaroita sekä toisiinsa että rahoiksi nimitettyihin paperilappusiin, ei ole mitenkään luontainen tai itsestäänselvä tosiasia. Tarkoitan tällä sitä, että sen perusteita ei voida löytää maailmasta sinänsä – olkoonkin että lukemattomat taloustieteilijät ovat näin erehtyneet luulemaan toistuvista oikaisuyrityksistä huolimatta. Mutta kun myyminen ja ostaminen on oivallettu ja omaksuttu, ja kun rahan arvoon on alettu uskoa, alkavat ne hallita todellisuuden rakentamista aivan yhtä konkreettisin seurauksin kuin mikä tahansa luonnonilmiö. Ero tulee tosin esiin siinä, missä usko vaikkapa tietyn valuutan arvoon syystä tai toisesta katoaa. Esimerkiksi maaperän tai sinisen taivaankannen olemassaolo ei ole vastavalla tavalla riippuvainen kenenkään uskosta.

Todellisuus ei edelleenkään ole vaan tulee, toteutuu ihmisten keskinäisen toiminnan myötä. Keskeistä osaa tässä rakentamisessa näyttelee *dialogi*, jota voidaan pitää perin inhimillisenä ominaisuutena.⁶ Toki jo sanokaamme antiloopin kaltaiset eläimet voivat hätkähtää tai karata juoksuun, ja yllyttää näin koko lauman peräänsä. Ihminen on sen sijaan ylittänyt jo kauan sitten tämän vaiheen, kyeten käsittelemään kohtaamiansa tapahtumia jakamalla ne vastavuoroisella tavalla, jossa eri osapuolet sekä esittävät että vastaanottavat käsityksiä, jotka elävät ja kehittyvät sen myötä. Kysymys on oikeastaan eräänlaisesta tietojenkäsittelyn verkostosta, jossa ihmisäivot ovat kytkeytyneet toimimaan suhteessa toisiinsa. Hermoverkko ei rajoitu ihmisen aivoihin vaan toteutuu lopulta ihmisten välillä, sosiaalisen kudoksen dialogisina toimintoina.

Dialogia voidaan luonnehtia osaltaan *ennakoimattomaksi*. Varsinainen sosiaalinen todellisuus elää jatkuvasti, muutoksen koskiessa sekä yksilöitä, yhteisöllisiä rakenteita että lopulta myös ulkoisia, ihmisestä riippumattomia tosiasioita. Jos ilman tätä muutoksenalaisuutta voitaisiinkin saavuttaa tilanne, jossa

6 Dialogin käsitteestä tarkemmin esim. T. Jokela: "Haitallinen järjestyks".

mitään ei tarvitsisi enää viestiä, jakaa tai käsitellä, ei myöskään dialogia tarvittaisi. Koska tämän kaltainen tilanne ei voi kuitenkaan toteutua, tulee tarpeelliseksi reagoida kaikkeen uuteen ja ennakoimattomaan, vieläpä tavalla jonka varsinaista lopputulosta ei voi ennalta täysin arvioida. Dialogisen prosessin on vain saatava toteutua, milloin tähän vain ilmenee tarvetta. Jos sen sattuu kääntymään jonnekin ennalta-arvaamattomaan suuntaan, on tämän vain annettava tapahtua. Tilannetta ei voi hallita sikäli, että se voitaisiin pakottaa tiettyyn muotoon, esimerkiksi hoitaa ennalta määritellyn suunnitelman mukaisesti, sillä jo tämän yrittäminenkin johtaa itse dialogin tuhoutumiseen. Tämä ei ole aina yksinomaan kielteinen asia, mutta kylläkin dialogin loppu.

On huomattava yksilön todellisuudentajun olevan ehdottoman riippuvainen tästä dialogista. Tämä käy ilmi, mikäli ajatella ihmisiä, jotka esimerkiksi kidutustarkoituksessa eristettyinä ovat joutuneet järjiltään, vajoten päivä päivältä yhä syvemmälle täydelliseen kaaokseen. Tässä mielessä ihmisen ymmärrystä, mutta osaltaan myös hänen aivojaan, voitaisiin kuvailla fundamentaalisesti epävakaaaksi järjestelmäksi, joka voi pysyä pystyssä vain kytkettyinä saman kaltaisten järjestelmien verkoon sekä niiden yhdessä kannattelemaan maailmankuvaan. Yksittäistä ihmistä voitaisiin kuvailla laitteeksi, joka toki kykenee käsittelemään informaatiota, mutta vain mikäli kykenee vastaanottamaan sitä sosiaalisesta ympäristöstään ja palauttamaan muokattuna jälleen sen piiriin. Eristys, johtuipa se sitten konkreettisesta eristykseen jäämisestä tai dialogisen kohtaamisen muusta estymisestä, merkitsee lopulta hulluutta, yhä etenevää todellisuuden ulkopuolelle ajautumista.

Dialoginen kriisi ja taakka

Dialogi ei ole sinänsä mitenkään ongelmaton. Erilaisten jännitteiden ja erimielisyyksien sekä toisaalta myös kehityksen avoimuuden tiedostaminen aiheuttaa jo sellaisenaan erityisesti tietyissä, perusluottamukseltaan heikoissa ihmisissä ahdistusta ja levottomuutta, jopa suoranaista paniikkia. Esimerkiksi tiettyjen psyykkisten häiriötilojen kohdalla tämä tulee selvästi esiin, johtaen usein eristäytymiseen sekä jäljelle jäävien ihmissuhteiden

den yksipuolisuuteen. Normaalisti tämän kaltaisten tilanteiden herättämät tuntemukset ovat kuitenkin siedettävissä, elämän heittämän haasteen onnistuneen ratkaisemisen tukiessa käsitystä siitä, että tämä on mahdollista myös tulevaisuudessa. Voi kuitenkin olla, että jokin vastoinkäyminen tai muu sattuma alkaa tuntua tilanteeseen osallistujista niin vaikealta ja ahdistavalta, että se mieluummin kielletään tai sivuutetaan kuin käsitellään yhdessä muiden kanssa. Elämässä moni asia riippuu yksin onnesta, eikä siihen voi aina luottaa. Täten vaikkapa suuronnettomuuden tai sotatilanteen kaltaisesta dialogisesta kriisistä muodostuu dialoginen umpikuja.

Seurauksena tästä tilanteesta jotain oleellista muuttuu yksilössä itsessään. Jos ihmisen elämä koostuu tunteista, ajatuksista ja teoista, osa niistä jää dialogisen katkoksen myötä toteutumatta. Puhumme sanomatta jääneistä sanoista ja tekemättä jääneistä teoista, yleensäkin elämättä jääneestä elämästä – mitä ikinä siihen kuuluukaan. Tämän seurauksena osa ihmisyksilöstä itseltään ei voi toteutua ja tulla ilmaistuksi, vaan se muuttuu ikään kuin epätodelliseksi, säilyen olemassa mutta ajautuen jonnekin tietoisuuden rajamaille. Näin käy usein juuri varhaisessa lapsuudessa, esimerkiksi väkivaltaisen tai muutoin epäasianmukaisen kohtelun seurauksena, mutta monesti myös aikuisiällä poikkeuksellisten voimakkaiden vastoinkäymisten seurauksena. Mutta tämän lisäksi seuraukset heijastuvat myös sosiaalisen todellisuuden piiriin. Erityisesti siinä missä useiden ihmisten kerralla tapahtuva vaurioituminen tekee mahdottomaksi kohdatun käsitteilyn, alkaa tilanteessa muodostaa eräänlaisia pysyviä dialogisia esteitä, kieltojen ja ahdistusten muodostamaksi *taakaksi*, joka alkaa elää pian aivan omaa elämäänsä ihmisten keskuudessa. Kun tälle kentälle ajautuu taas uusia ihmisiä, olivatpa he sitten muualta tulleita tai sen keskelle syntyviä lapsia, saavat he kunnan tutustua käytännössä siihen tarmoon, jolla yhteisö pyrkii palauttamaan järjestykseen ne, jotka eivät huomaa vältellä kiellettyjä aiheita.⁷

⁷ Taakan käsite on peräisin M. Siiralan tuotannosta. Siiralan em. töiden lisäksi ks. esim. O. Ketonen: "Martti Siirala – sairastaminen sijaisena" (teoksessa P. Siltala et al: Psykoterapia 1. Weilin+Göös, Espoo 1981) tai T. Jokela: "Dialogi ja taakka" teoksessa *Harhaisuus yhteisöllisenä ilmiönä* (Books on Demand, Helsinki 2010).

Sota dialogisena häiriötilana

Mitä tulee *sotatilanteeseen*, se voidaan ymmärtää dialogin täydelliseksi vastakohtaksi. Epäilemättä myös rauhan, jopa ihanteellisen tilanteen vallitessa esiintyy toistuvia dialogisia kriisejä, samalla kun erilaisia taakkoja muodostuu sekä osaltaan myös spontaanisti purkautuu. Sodassa kuitenkin jo perusajatuk- sen muodostaa toisen osapuolen ihmisarvon ja hengen kiistäminen sekä hänen sanomansa sivuuttaminen. Empatian ja ymmär- ryksen sijaan astuvat viha ja ennakkoluulot, jotka helpottavat toisen ihmisolennon kokemista. Samalla tullaan myös korvan- neeksi se parempi yhteisymmärrys, jonka dialoginen kohtaami- nen voisi toteuttaa, ristiriidoilla, sovittamattomilla erimielisyyk- sillä sekä tarpeettomilla kuolemantapauksilla ja jopa elinikäisillä psyykkisillä vammoilla. Esimerkiksi Vietnamissa tai Afganistanis- sa tämä on jättänyt jos ei pysyvät niin kuitenkin pitkäaikaiset jäl- jet paitsi

Tässä mielessä sota voidaan käsittää perusolemukseltaan *dialogin käänteismuodoksi*.⁸ Tässä mielessä se tulee niputetuksi samaan ryhmään ilmiöiden kuten perheväkivallan, raiskausten tai terrorismin kanssa. Tämä tekee myös niistä lausumista, jois- sa sillä tai tuolla sodalla sanotaan tavoiteltavan rauhaa, pää- sääntöisesti varsin arveluttavia. Mikäli nämä lausumat eivät ole tietoisia valheita, niitä voidaan pitää olennaisesti harhaisina, sil- lä dialogiin ja luottamukseen perustuvan rauhantilan tavoittelu vaatisi kokonaan toisenlaisia toimia. Arno Gruen on ottanut esil- le tilanteessa vaikuttavan valtapoliittisen harhan, jossa voiman- käyttö nähdään oikeutettuna sen itsensä vuoksi. Samalla vasta- puolen edustajien summittaisen tuhoamisen uskotaan saavan nämä antautumaan voiman edessä.⁹ Harhaiseksi tämän näke- myksen tekee juuri se, että niin Vietnamissa kuin Afganistanissa- kin on käynyt aivan toisin, silmittömän väkivallan vain vahvis-

8 Eräänlainen paradoksi syntyy kidutustilanteessa, jota paitsi Yhdys- vallat, Venäjä ja Kiina, myös monet pienemmät tahot suvereenisti harjoittavat. Kidutuksellahan toinen osapuoli yritetään saada puhu- maan – samalla kun kysymyksessä on dialogin ehdoton vastakohta.

9 A. Gruen: *The Insanity of Normality*, s. 131 eteenp. Trans. H. & H. Hannum. Human Development Books, Berkeley California 2007.

taessa vastarintaa. Jos lääke ei pure, on diagnoosikin väärä.¹⁰

Nähdäkseni moni sota voidaan ymmärtää pohjimmiltaan puolustusluontoiseksi operaatioksi. Mitä uhkaavampana, epävarmempana ja ahdistavampana ihmiset alkavat kokea olonsa, sitä suuremmaksi muodostuu dialogista luopumisen ja voimakeinoihin turvautumisen tarve. Jos sitten joku poliittinen tai muu viitekehys onnistuu pukemaan heidän tuntosanoiksi, omaksuvat he mielellään sen tarjoaman maailmankuvan, se kun vastaa osaltaan heidän sisäistä totuuttaan. Kokonaan toinen kysymys onkin sitten se, missä määrin se tai sotatilanne on johtajien vallanhiimon ja laskelmoivan propagandan tulosta. Eräät kommentoijat ovat taipuvaisia korostamaan johtajien vastuuta. Monesti näyttää tosin ilmeiseltä, että myös johtajien todellisuudentaju on tavalla tai toisella vääristynyt. Esimerkiksi Hitlerin menestystä on selitetty juuri täten, hänen henkilökohtaisten käsitystensä vastassa suurten ihmismassojen fantasioita.

On edelleenkin huomattava, että yleisesti ottaen se tai tuo sotilaallinen tai muu, varsinaisen aseellisen yhteenoton toimenpide on usein vain viimeinen lenkki eräänlaisessa dialogisten taakkojen monisukupolvisessa ketjussa. Siinä tai tuossa tilanteessa esiin tuleva pelko, viha tai häpeä eivät vastaa ehkä todellista poliittista tilannetta, mutta kumpuavat toki jostakin, tarkemmin sanoen jo kauan sitä ennen olemassa olleista taakoista, jotka ovat estäneet asian käsittelyn dialogisin keinoin.

Tässä yhteydessä voidaan erottaa erityisesti kaksi eri ongelmakenttää. Ensimmäisenä voidaan mainita väkivaltainen kasvatuserinne, sukupolvelta toiselle siirtyvä epäasianmukaisten, lapsen kehityksen kannalta tuhoisien käytäntöjen taakka. Alku-dialogin epäonnistuminen näkyy usein myös myöhemmällä iällä dialogisena kyvyttömyytenä. Samalla kun yhteiskunta ei yleisesti ottaen suvaitse voimakkaiden tunteiden lataamaa tuhoavaa ja impulsiivista käytöstä, voi se kanavoitua osaltaan perhetilanteeseen, jota eräänlainen tabu suojelee, mutta osaltaan myös sodankäyntiin ja muihin yleisesti hyväksytyihin väkivaltainstituiotioihin.¹¹ Toisaalta on huomattava että myös välitön yhteiskun-

10Tai sitten olemme "lääketehtaan" popagandan uhreja.

11Kts. Esim. Lloyd deMause: "Traumat historian ja politiikan näyttämöllä" (Suom. I. Levä ja T. Vätkki. Teoksessa: *Traumien monet kasvot*. Toim. S. Haaramo ja K. Palonen. Therapiea, Helsinki 2002),

nallinen ahdinko voi osaltaan sekä häiritä kasvatuserinnettä että kärjistää jo sellaisenaan tarvetta yliampuviin, usein väärin suuntautuneisiin puolustustoimenpiteisiin.

3. Osallisuus ja vastuu

Edellisen on tarkoitus käydä aiheen yleisluontoisesta analyysistä. Sen on tarkoitus osaltaan kuvata sotaa dialogisen teorian kautta, mutta yhtä lailla myös havainnollistaa dialogista periaatetta sodan tosiasian kautta. Sodan luonne pahana, ja monessa tapauksessa myös vääränä asiana on aikaisemmin jo esitelty, eikä se liene keskimääräiselle lukijalle vieras. Sen sijaan voi olla paikallaan havainnollistaa aihetta vielä erään moraalisen teeman eli *vastuun* kautta. Ilmaisun on sinänsä varsin yleinen, vaikka sen sisältö jääkin usein perin hämäräksi.

Ehkä suurin virhe, mikä ihmislajin sotataipumusta arvioidessa voidaan tehdä, on ongelman ulkoistaminen toisten harjoille. Sotaa käyvät ja siihen johtavaa politiikkaa ajavat toiset liitot, maat, puolueet ja ihmiset. Tämä näkökulma on kuitenkin nähdäkseni virheellinen, tai vähintäänkin yksipuolinen. Vaikka se tai tuo osapuoli saattaa vaikuttaa syylliseltä siihen tai tuohon tekoon, voi se vain heijastella kokonaiskentällä vaikuttavia dialogisia häiriötiloja. Tästä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa natsismin nousu osittain vastareaktiona taloudelliseen ahdinkoon, joka taas johtui koko maailmantalouden tilasta. Ei liene ihmistä, joka ei olisi tavalla tai toisella *osallisena* siihen tai tuohon taakkaan, siihen tai tuohon syiden ja seurausten kudokseen. Missä vain on ihmisiä, on myös ihmisten välisiä suhteita sekä näiden ongelmia, jotka saattavat kärjistyä äärimmilleen laajamittaisen sotilaallisen konfliktin muotoon.

Toisaalta osallisuus sellaisenaan on vielä passiivista tai tiedostamatonta, yksin ajelehtimista osana ongelmien virtaa. Kuitenkin osallisuus voi tietyissä tilanteissa jalostua *vastuun* muotoon, mikä ilmenee omakohtaisena pyrkimyksenä tilanteen parantamiseksi. Tilanteen ongelmallisuuden ja sitä koskevan omaa osallisuuden tiedostaminen herättää halun toimia tilanteen muuttamiseksi, osallisuuden kielteisen sisällön kumoamiseksi.

Gruen: *The Insanity of Normality*.

Täten vastuu on oikeastaan oman osallisuuden passiivisen luonteen ylittämistä, sen korvaamista aktiivisella, vastakkaiseen suuntaan pyrkivällä toiminnalla.

Ongelmaksi vastuuseen siirtymiseksi muodostuu kuitenkin *syyllisyys*. Tämä on inhimillisesti ajateltuna varsin ymmärrettävä reaktio. Toisaalta juuri syyllisyyden kieltäminen estää myös osallisuuden havahtumisen, ja tätä kautta myös omaan vastuuseen kasvamisen. Sen kieltämistä voi helpottaa, mikäli tuomion voi tulkita tulevan ulkoapäin, jolloin sitä vastaan on helpompi puolustautua. Tämä tosin voi johtaa toimiin, jotka osaltaan kärjistävät kansainvälisiä jännitteitä ja täten osaltaan myös lisäävät sodan uhkaa. Mikäli ajattelemme vaikkapa nykyistä maailmantilannetta ja sen jännitteitä, ei niitä voida selittää yksin yhden tekijän avulla. Toisaalta esimerkiksi Lähi-Idän tilanteessa on syntynyt väkivallan kierre, jonka purkamisen estää osin oman syyllisyyden taakka. Mitä pitkäaikaisemmaksi kasvaa konflikti, sitä vaikeammaksi käy oman syyllisyyden myöntäminen ja päin vastoin.¹²

Mitä tulee sotien ennaltaehkäisyyn, voidaan sanoa mitä useammanlaisten keinojen olevan mahdollisia. Kansainväliset sopimukset ja eriasteinen painostus esimerkiksi kauppasaarron keinoin eivät näytä useinkaan tehokkailta, ne kun vain helpottavat oman vastuun kiertämistä. Toisinaan uhkaavan kehityksen voimakeinoin tapahtuva hillitseminenkin voi olla tarpeen, mutta kysymys on siltikin vielä oireiden, ei itse perussairauden hoidosta. Aseellisten konfliktien uhkaa voisivat edellisen perusteella helpottaa sitä vastoin yleistä turvallisuutta lisäävät toimenpiteet, kuten esimerkiksi kasvatuskäytäntöjen kehittäminen, perheiden tukeminen tai lasten terveydestä huolehtiminen, mutta osaltaan myös taloudellista tasa-arvoisuutta ja turvallisuutta lisäävät toimenpiteet. Näiden torjuminen mahdottomuutena ei lopultakaan ole muuta kuin torjujan itsensä yritys pestä omat kätensä.

12 Palestiinalaisten ja Israelin välejä on analysoinut psykodynaamisesta näkökulmasta J. Lachkar: "Paradox of Peace: Folie á Deux in Marital and Political Relationship". (*The Journal of Psychohistory*, Fall 1994). Pohjimmiltaan psykologinen tulkinta tulee tässä kuitenkin varsin lähelle yllä esittämääni, mikäli käsitteelliset erot vain unohdetaan.